

*До спеціалізованої вченої ради ДФ 70.895.010
у Хмельницькому університеті управління та
права імені Леоніда Юзькова
29013, м. Хмельницький, вул. Героїв Майдану, 8*

ВІДГУК
офіційного опонента,
доктора юридичних наук, доцента Гураленко Наталії Анатоліївни
на дисертацію Козяр Галини Володимирівни
«Соціальна відповідальність як імператив правової держави»,
подану на здобуття наукового ступеня доктора філософії
за спеціальністю 081– Право

Актуальність теми дослідження є обґрунтованою, на думку опонента, з огляду на низку чинників, з-поміж яких виокремимо такі три.

По-перше – необхідністю розвитку громадянського суспільства та правової держави, що можливе в умовах забезпечення вільного розвитку людини та соціуму, існування великої кількості незалежних політичних та громадських організацій, існування громадського контролю за діями влади, підвищення рівня правової культури населення, залучення його та самої держави до усвідомленої готовності брати відповідальність за наслідки своїх дій.

По-друге – це актуальність філософського осмислення правових явищ у зв'язку з методологічним плюралізмом для виявлення сутнісних філософсько-правових смислів, яким не приділялося дослідницької уваги.

По-третє – прагматизація предмету української філософії права, її звернення до практичних проблем права, юридичної діяльності.

З огляду на зазначене та положення, викладені дисертантом у рукописі дисертації (Д) на сторінках 17-18), актуальність теми є обґрунтованою та не викликає сумнівів.

Закономірним із огляду на актуальність теми є **зв'язок роботи із науковими програмами, планами, темами**. Як відзначає дисертантка (Д: 19), дисертацію виконано відповідно до Пріоритетних напрямів розвитку правової науки на 2016–2020 роки, затверджених Постановою загальних зборів Національної академії правових наук України від 3 березня 2016 р., у межах науково-дослідної роботи кафедри теорії та історії держави і права Хмельницького університету управління та права «Теоретико-історичні проблеми розвитку держави і права» на 2017–2023 роки (номер державної реєстрації 0117U000103), що є частиною наукової теми Хмельницького університету управління та права «Управлінські та правові засади забезпечення сталого розвитку України як європейської держави» на 2013–2016 роки (державний реєстраційний номер 0108U008927) та на 2017–2026 роки (державний реєстраційний номер 0117U000103).

Ступінь обґрунтованості наукових положень, висновків та рекомендацій, сформульованих у дисертації, є загалом достатнім. Цьому сприяло використання широкого методологічного інструментарію та джерельної бази. Дисертанткою, як зазначається у рукописі дисертації, використано 286 джерел, у яких відображено різні аспекти проблематики.

Дисертанткою обрано низку підходів, з-поміж яких, антропологічний, синергетичний, герменевтичний, формально-логічний, діяльнісний, конкретно-історичний, порівняльно-правовий, структурний методологічні підходи, *загальні логічні прийоми* (дедукції, індукції, моделювання) використано для уточнення змісту окремих понять, а також формулювання дефініцій.

Методологічний ступінь обґрунтованості результатів дослідження характеризується та зумовлений наступним: в роботі з позицій методологічного плюралізму та, зокрема, методологічного інструментарію досліджено соціальну відповідальність як імператив правової держави в межах філософсько-правового дискурсу.

Використання філософських, загальнонаукових та спеціально-юридичних методів дослідження забезпечили достовірність результатів дослідження. При цьому обґрунтованість отриманих автором наукових результатів базується на достатньо переконливій аргументації висловлених положень і висновків, послідовності та логіці викладу матеріалу, єдності всіх структурних підрозділів роботи.

Структура та зміст дисертаційної роботи повною мірою висвітлюють проблемні питання, що становлять її предмет. Дисертація складається зі вступу, чотирьох розділів, що містять дванадцять підрозділів, висновків, списку використаних джерел, та додатків. У вступі обґрунтовано актуальність теми дисертаційної роботи, вказано на зв'язок з науковою тематикою, визначено мету, завдання, об'єкт, предмет і методи дослідження, сформульовано наукову новизну та практичне значення одержаних результатів, наведені дані про апробацію, структуру та обсяг дисертаційного дослідження.

Перший розділ присвячено питанням пов'язаних із вивченням теоретико-правових проблем дослідження філософської парадигми соціальної відповідальності в структурі формувальних засад правової держави, що дало змогу з'ясувати стан наукового дослідження соціальної відповідальності як імперативу правової держави та вибрати методологію для подальшого наукового дослідження. Дисертанткою наголошено, що якнайповніше дослідження соціальної відповідальності як імперативу правової держави можливе тільки за умови поєднання загальнофілософських методів і підходів та власне правових. На основі проведеного дослідження було з'ясовано, що такими засадами є: 1) онтологічна (вивчення соціальної відповідальності як феномену суспільного буття); 2) гносеологічна (дослідження темпоральної визначеності соціальної відповідальності); 3) праксеологічна (вплив соціальної відповідальності на правосвідомість, праворозуміння, правову культуру та правову поведінку людини).

У другому розділі дисертаційного дослідження авторка зауважує, що онтологія соціальної відповідальності ставить завдання перед дослідником продемонструвати генезу та сутність цього поняття. Ці категорії є напрочуд об'ємними та вимагають аналізу історичних підвалин формування поняття соціальної відповідальності, його феноменологічних ознак, видів, стадій, структури; зв'язку з категоріями справедливості, інтенціональності, зокрема крізь призму громадянського суспільства. Ідейним наповненням, а разом і першоджерелом соціальної відповідальності є принцип соціальної справедливості.

Зауважено, що сучасна концепція соціальної відповідальності ґрунтується на двох основних теоріях: американській, яка зводиться переважно до розуміння вузького сенсу соціальної відповідальності

(корпоративної відповідальності), та європейській, суть якої полягає в широкому розумінні відповідальності та поділі її суб'єктів на індивідуальні і колективні особи. Жоден із підходів не покликаний поляризувати ідейне наповнення соціальної відповідальності, тож обидві концепції розглядають соціальну відповідальність як взаємовідносини між особою та колективом, суспільством з погляду свідомого здійснення взаємних вимог один до одного; відносини узалежнення людини від того чи іншого чинника, що вона сприймає ретроспективно або перспективно як основу для ухвалення рішень і вчинення діянь, які безпосередньо чи опосередковано спрямовані на прийняття рішень.

У третьому розділі дисертаційного дослідження набуло подальшого розвитку положення про темпоральну визначеність соціальної відповідальності у правотворенні та державотворенні. Дисертанткою зауважено, що соціально відповідальна поведінка завжди є темпорально визначеною. Темпоральна визначеність соціальної відповідальності – це універсальна міжрівнева категорія, яка виражає період тривання конкретної дії, спрямованої на розв'язання актуальних соціальних проблем, що існують у суспільстві та державі. Темпоральна визначеність соціальної відповідальності у правотворенні та державотворенні, з одного боку, обмежує те чи інше поняття, явище у часі, встановлюючи для нього певні рамки, а з іншого – дає можливості для розвитку в хронотопі.

Актуалізовано, що соціальна відповідальність являє собою концепцію, центром якої є людина. Антропологічна концепція соціальної відповідальності – складна динамічна система знань про соціальну відповідальність та роль у ній людини, суть якої полягає в залученні до соціально відповідальної поведінки щоразу більшої кількості людей та держав вирішення задля розв'язання актуальних проблем глобалізованого світу та створення умов для недопущення їх появи в майбутньому.

У четвертому розділі дисертаційного дослідження проведено аксіологічне обґрунтування соціальної відповідальності як запоруку подолання суспільно-політичної кризи в Україні. Акцентовано, що гуманізація суспільних відносин – необхідний вектор та умова формування соціальної відповідальності в Україні. Яскравим зразком гуманізації суспільних відносин, на думку дисертантки, можна вважати лібералізацію державного сектору освіти, розробку і впровадження інклюзивних програм. Окрім цього, перспективним з погляду концепції гуманізму має бути функціонування громадсько-активних шкіл, або школи розвитку громадської активності.

Урешті рещт, необхідно відзначити, що дисертаційна робота Галини Володимирівни Козяр – це перше наукове дисертаційне дослідження, у якому на основі гуманітарної методологічної парадигми концептуалізуються сучасні теоретико-прикладні перспективи філософсько-правового дискурсу імплементації соціальної відповідальності як імперативу правової держави.

Новизна та достовірність наукових положень, висновків і рекомендацій, сформульованих у дисертації засвідчена використанням теоретичних здобутків вітчизняних і зарубіжних учених, які досліджували тему. Роботі загалом властивий комплексний характер монографічного дослідження та наукова новизна в *методологічному аспекті*.

Найсуттєвіші результати, які відображають внесок дисертації (дисертанта) у розробку означеної проблеми, зводяться до наступних положень (Д: 21-25).

Дисертантка, зокрема, вважає, що *уперше*:

1. запропоновано розглядати соціальну відповідальність як круговий процес взаємодії між людиною і державою. Завдяки цьому людина не сприйматиме державу як «диктатора», який щоразу обмежує її, а розумітиме, що держава вживає ті чи ті заходи для її блага; так людина усвідомить, що у відповідь на свої позитивні дії отримає схвалення держави й суспільства, зробить певні кроки до їх розвитку. Лише правова держава, встановлюючи певні імперативи для громадян (у конкретному випадку – вимагаючи соціальної відповідальності), сама буде готова відповідати перед своїми громадянами;

2. використано підхід глобального еволюціонізму, завдяки чому вдалося вивчити соціальну відповідальність людини, суспільства, держави як складову частину загального світового процесу розвитку, де основне місце займає людина та її зв'язок або зв'язки зі світом. Всесвіт є єдиним цілим, який можна співвіднести з людиною, вони обоє розвиваються за однаковими законами. Оскільки соціальна відповідальність як явище не може існувати без людини, яка співвідноситься із всесвітом, то й соціальну відповідальність доцільно розглядати як явище, що функціонує й розвивається за такими ж законами;

3. проведено глибинний аналіз концепту самоуправління, зокрема в його триаспектному та трифункційному (синергетичному, колективістському та політичному) зрізах, здійснено його порівняння та розмежування з поняттям демократії та самоврядування, виокремлено і проаналізовано двосторонній взаємозумовлювальний зв'язок із феноменом соціальної відповідальності: процес становлення останньої крізь призму реалізації громадою своєї управлінської компетенції, а разом – настання акме самоуправління (феномену громадянського суспільства) завдяки найвищому рівню соціальної відповідальності – соціальній активності;

4. виокремлено світоглядні концепти соціальної відповідальності, до яких запропоновано віднести зарахувати такі: здійснення виховного впливу; виступає засобом правотворення та державотворення; виражає ступінь сприйняття чи несприйняття діяльності держави громадянами; виступає одним із мотивів правомірної і правослухняної поведінки;

5. сформульовано визначення поняття «темпоральна визначеність соціальної відповідальності», під яким пропонується розуміти універсальну міжрівневу категорію, що виражає період тривання конкретної дії, спрямованої на розв'язання актуальних соціальних проблем, а відтак визначено базові темпоральні принципи соціальної відповідальності у правотворенні та державотворенні (циклічність, адаптивність, комплементарність), які є свідченням подвійної природи темпоральної визначеності соціальної відповідальності у право- та державотворенні (з одного боку, вона (темпоральна визначеність) обмежує певне поняття, явище у часі, встановлюючи для нього певні рамки, а з іншого – дає можливість для розвитку у хронотопі);

6. розглянуто антропологічну концепцію соціальної відповідальності, яку запропоновано розглядати як складну динамічну систему знань про соціальну відповідальність та роль у ній людини, суть якої полягає в залученні до соціально відповідальної поведінки щоразу більшої кількості людей і держав для розв'язання актуальних проблем глобалізованого світу та створення умов для недопущення їх появи у майбутньому;

7. запропоновано авторський підхід до формулювання елементів механізму гуманізації суспільних відносин крізь призму соціальної відповідальності для виходу із системної соціально-державної кризи, зокрема шляхом лібералізації та інклюзивізації шкільної освіти,

налагодження співпраці між державою та ринком праці, залучення громадян до нормотворчої діяльності, посилення заходів правового виховання – як одного з найбільш гуманних способів формування соціально активної поведінки; екологізації підприємництва та державного управління;

Дисертанткою удосконалено:

8. ідеї про генезу, структуру, рівні, види соціальної відповідальності особи на підставі критеріїв походження на практиці та в науці, етапів реалізації, морального, правового і політичного наповнення змістів тощо;

9. диференціація понять соціальної участі, соціальної активності та соціального лідерства, їх місця та значущості в контексті соціальної відповідальності як імперативу правової держави;

10. ознаки, які відокремлюють соціальну відповідальність від інших видів відповідальності, зокрема, виділено такі з них: соціальність, актуальність, усвідомленість, ініціативність, імперативність (на основі цих ознак можна стверджувати, що соціальна відповідальність зменшує соціальні ризики, сприяє консолідації суспільства задля подолання проблем, що виникають та потребують певних дій насамперед від кожного з членів суспільства);

11. методологію наукового дослідження завдяки поєднанню філософських та власне правових методів у процесі вивчення філософської парадигми соціальної відповідальності як імперативу правової держави. Власне, таке поєднання дало змогу більш повно дослідити предмет та об'єкт вивчення, а також виділити теоретичні проблеми, які потребують докладного дослідження;

12. поняття «виховання» в частині його значення для подальшого вивчення антропологічної концепції соціальної відповідальності, основою якої виступає виховання, у процесі якого людина не лише засвоює норми поведінки, а й отримує можливості для подальшого саморозвитку та самовиховання, щоб у майбутньому стати творцем цінностей;

В дисертації набуло подальшого розвитку:

13. дефініція поняття «соціальна відповідальність», під яким пропонуємо розуміти імператив правової держави, що забезпечує безперервність її функціонування, здійснюючи прямий вплив на соціальну систему суспільства шляхом залучення більшої частини населення та самої держави до усвідомленої готовності брати відповідальність за наслідки своїх дій;

14. положення щодо обґрунтування методологічних підходів до емпіричного вивчення соціальної відповідальності як імперативу правової держави, зокрема було використано такі підходи: системний, глобального еволюціонізму та діяльнісний. Завдяки їх застосуванню вдалося виокремити певні ознаки та функції поняття «соціальна відповідальність» та сформулювати його наукове визначення;

15. порівняння наукових категорій етичної поведінки (з виокремленням її основних вимірів) та соціально відповідальної поведінки, що особливо актуально в контексті американської (вузької) моделі соціальної відповідальності, яка зводить останню до розуміння внутрішньої корпоративної етики;

16. положення про те, що правове виховання закладає основи для формування соціальної відповідальності шляхом: ознайомлення з філософськими засадами права і держави; характеристики стану розвитку права й держави в конкретний час; вивчення чинних правових норм;

спонукання до подальшої самоосвіти в цьому напрямі; формування й поширення правової культури та правової ідеології;

17. положення про темпоральну визначеність соціальної відповідальності у правотворенні та державотворенні, зокрема, виявлено її безпосередній вплив на право- та державотворення як процеси, що розгортаються в часі. Відтак встановлено, що часові межі соціальної відповідальності мають вагоме значення для правотворення та державотворення, оскільки: слугують реакцією на вимоги часу; виражають потреби більшої частини суспільства в конкретний історичний проміжок часу; гостро вказують на наявні проблеми у право- та державотворенні; змушують державну владу реагувати на наявні проблеми шляхом прийняття нормативно-правових актів, покликаних усунути конкретні недоліки;

18. положення про те, що глобалізаційні процеси безперечно впливають на людину; водночас з'ясовано, що глобалізація ніяк не заперечує цінності різноманіття культур, а навпаки закликає поважати їх (у цьому контексті, людина зі стійкими принципами та чіткою громадянською позицією завжди виступатиме не тільки споживачем, а й творцем цінностей, а соціально відповідальна поведінка лише сприятиме їх адаптації до часово-просторових реалій);

19. уявлення про інтенціональну сторону соціальної відповідальності крізь призму триєдиної системи інтенційних, інституційних та атрибуційних компонентів як поєднання внутрішньої (ендогенної) та зовнішньої (екзогенної) мотивації з наголосом на привілеюванні першої з них.

Загалом, поділяємо думку про те, що дисертантка має підстави вважати низку висновків обґрунтованими.

Наявна дисертація та опубліковані роботи свідчать, що їх авторкою проведено ґрунтовне наукове дослідження. На основі застосування системи методів та вивчення існуючих ідей і категорій, автором не лише чітко визначено завдання дослідження: розглянути функціональну природу соціальної відповідальності як імперативу правової держави, виокремивши її ознаки, та сформулювати визначення поняття «соціальна відповідальність»; обґрунтувати доцільність використання підходу глобального еволюціонізму в дослідженні філософської парадигми соціальної відповідальності як імперативу правової держави; вказати на феномен самоуправління як один з основних та засадничих концептів, що, з одного боку, слугує мірилом соціальної відповідальності суспільства, з іншого – слугує її становленню; з'ясувати світоглядні концепти соціальної відповідальності як детермінації правового виховання, виявивши шляхи її формування під час здійснення правовиховного процесу; сформулювати визначення поняття «темпоральна визначеність соціальної відповідальності», розкривши базові темпоральні принципи соціальної відповідальності у правотворенні та державотворенні; розглянути антропологічну концепцію соціальної відповідальності, з'ясувавши міру впливу глобалізації на людину як творця цінностей; продемонструвати основні шляхи гуманізації суспільних відносин у контексті формування соціальної відповідальності за багатовекторною спрямованістю (Д: 18–19), а й виокремлена мета – дослідити соціальну відповідальність як імператив правової держави в межах філософсько-правового дискурсу (Д: 19).

Повнота викладу одержаних результатів та вірогідність. Дисертаційна робота Галини Володимирівни Козяр повною мірою відповідає вимогам чинного законодавства, що ставляться до такого виду наукових робіт. Сформульовані в дослідженні положення та висновки

фахово обґрунтовано на підставі власних результатів наукового пошуку дисертантки.

Дисертація виконана та обговорена на засіданні кафедри теорії та історії держави і права Хмельницького університету управління та права імені Леоніда Юзькова. Крім того, основні положення і результати дисертаційного дослідження повною мірою висвітлено у публікаціях, з них 6 наукових статей, 4 з яких – у журналах і збірниках, що входять до переліку фахових наукових видань України; одна стаття – у періодичному іноземному виданні (Республіка Молдова), одна стаття – у науковому виданні, що індексується в наукометричній базі даних Web of Science та належить до категорії «А» (у співавторстві), а також у 2 тезах виступів на науково-практичних заходах, що засвідчує вірогідність опонованої дисертаційної роботи.

Практичне значення одержаних результатів полягає в тому, що зроблені в дисертаційній роботі висновки та рекомендації можуть бути використані: *у науково-дослідній сфері* – для подальшого подолання проблемних вимірів філософсько-правового дискурсу соціальної відповідальності як імперативу правової держави; *у сфері правотворчості* – для удосконалення чинного законодавства України, зокрема що регламентує застосування і реалізацію соціальної відповідальності; *в освітньому процесі* – під час організації освітньої діяльності та викладання навчальних дисциплін правового циклу, а також для підготовки методичних розробок, навчальних посібників, підручників з дисциплін «Філософія права», «Теорія та історія держави і права», «Соціологія права», «Політологія», «Адміністративне право», «Юридична логіка», «Професійна етика юриста» та ін.

Разом із цим, дисертаційне дослідження, як і будь-яка творча праця, містить певні дискусійні моменти, недоліки, спірні положення, висвітлення та зауваження щодо яких сприятиме більш повній та об'єктивній характеристиці результатів дисертаційного дослідження. Представимо окремі з них послідовно:

1. При дослідженні в межах філософсько-правового дискурсу соціальної відповідальності одним із найфундаментальніших постає питання її взаємозв'язку із свободою. Дослідницька значущість цього зазначається і дисертанткою. Погоджуємось із думкою зазначеною у роботі, що «свобода – це не розвага, а найважчий обов'язок, покладений на людину: ухвалювати рішення щодо власної поведінки, бути відповідальним за ці рішення» (Д : 105), «свобода волі» - онтологічна основа фактичної підстави соціальної відповідальності (Д : 34), «без відповідальності свобода не існує, а без свободи відповідальність стає рабством» (Д : 104), «свобода – це не розвага, а найважчий обов'язок, покладений на людину: ухвалювати рішення щодо власної поведінки, бути відповідальним за ці рішення» (Д : 105).

Дисертантка акцентує увагу на такому аспекті діалектичного взаємозв'язку свободи і відповідальності, що пов'язаний із здатністю людини робити вибір. «Людині властива свобода вибору, оскільки вона наділена волею, а тому й повинна відповідати за наслідки своїх дій, спричинені особистим вибором» (Д : 32), «основою соціальної відповідальності є вільний вибір людини. Людина, яка добровільно взяла на себе певні обмеження, додаткові обов'язки, зможе залучити до соціально

відповідальної поведінки інших, а також передати свій досвід майбутнім поколінням, які вже зростатимуть в умовах соціальної відповідальності» (Д : 155), «... готовність людини відповідати не тільки за себе чи свою сім'ю матеріально або морально, а й за власні вчинки як члена спільноти людей, громадянина конкретної держави, здійснюючи вибір, бути готовим відповідати за його наслідки» (Д : 28–29).

Справді, свобода без відповідальності перетворюється у свавілля, а відповідальність визначається лише за наявності свободи дій людини. Свобода характеризує спектр можливостей, вибору мети, засобів, шляхів реалізації інтересів і намірів. Свобода набуває характеру можливості вибору, коли з'являються альтернативи. Такий акцент важливий при вирішенні питання – чому людина повинна нести відповідальність за свої вчинки. За таким підходом свобода постає як пізнана необхідність, яка має певні межі. Обґрунтування такого судження – людина вільна настільки, наскільки пізнала ці межі – об'єктивні умови свого існування.

Водночас, у роботі доцільно було охарактеризувати дію відношення свобода–відповідальність із зворотного напрямку: лише за наявності відповідальності, яку людина сама взяла на себе, вона може бути свobodною, вільною від необхідності. Крім того, дослідження проблеми діалектичного взаємозв'язку соціальної відповідальності та свободи у площині філософсько-правового контенту виключно крізь призму екзистенціального виміру не можна вважати комплексним. Дисертаційна робота суттєво виграла, якби дисертантка здійснила характеристику окреслених феноменів з позицій підходів детермінізму (*людські вчинки зумовлені і детерміновані невідконтрольними факторами, визначені попередніми діями; людина залежна від обставин й позбавлена можливості вільного волевиявлення*) та індетермінізму (*причиною вчинення особою правопорушення є її абсолютна, нічим не обмежена свобода*).

2. Аналізуючи запропоноване авторкою визначення соціальної відповідальності як «імперативу правової держави, який забезпечує безперервність її функціонування, здійснюючи прямий вплив на соціальну систему суспільства шляхом залученості більшої частини населення та самої держави до усвідомленої готовності брати відповідальність за наслідки своїх дій» (Д: 253), можна констатувати, що така площина у більшій мірі пов'язана із розумінням відповідальності у активному (позитивному) аспекті, а тому основна увага при дослідженні соціальної відповідальності має акцентуватись на моментах самовідповідальності, розвитку правової і моральної свідомості, активності особистості. Водночас не зовсім зрозумілим є подальші твердження дисертантки, які характеризують відповідальність у негативному (ретроспективному) аспекті. Зокрема, «відповідальність діалектує зі свободою, ці два терміни оперантні при визначенні категорій свободи, а обов'язок тяжіє до концепції примусу» (Д: 117), «часом людина визнає соціальні вимоги, але з низки причин, зовнішніх і внутрішніх, не може їх виконувати або виконує не добровільно, а через примус (державний чи суспільний)» (Д : 218), «соціальна відповідальність за суттю схожа на перспективну (позитивну) юридичну відповідальність. Ознаки позитивної юридичної відповідальності – це правомірна поведінка, обов'язок дотримуватись заборон, виконувати позитивні обов'язки, а також надані й гарантовані державою дозволи щодо

реалізації суб'єктивних прав особи, застосування державою заходів заохочення, схвалення» (Д:159).

3. Глибоке осмислення й успішне вирішення проблем права неможливі без дослідження особливостей, розкриття змісту його категоріального апарату. Чіткість розуміння основних проблем права (як і власне його розуміння) починається лише тоді, коли йдеться про конструювання понять і виявлення специфіки застосування вже наявних, які актуалізують правопізнавальний процес. Враховуючи вищесказане, вважаємо, що авторці слід було б звернути увагу на уніфікацію та інтерпретацію базових понять дослідження.

Визначаючи у дисертації, що «вершиною, парадигмальним та праксеологічним акмесоціальної відповідальності в сучасному розумінні є розвинена демократія, що вимірюється включеністю особи в суспільні відносини на підставі соціальної участі, соціальної активності, соціальне лідерство» (Д : 256), «соціально відповідальна людина завжди є активною, відкритою до сприйняття нових знань, освоєння нових умінь.. людина з активною життєвою позицією зможе адаптуватися до змін, зумовлених розвитком суспільства та держави, не порушуючи особистих моральних цінностей та норм» (Д: 194), «якщо говорити про соціальну відповідальність колективів та спільнот, то їхні члени неминуче мають брати активну участь у корпоративному й громадському житті, планувати та прогнозувати. Саме ці два чинники становлять собою основні передумови соціальної відповідальності» (Д : 108) та ін., виникає питання чи визнаються авторкою змістовно ідентичними такі поняття, як соціальна активність, соціальна участь та соціальне лідерство? І, якщо дисертантка все ж таки вбачає відмінність між ними, то яку саме?

4. Актуалізуючи у роботі порівняння наукових категорій етичної поведінки (з виокремленням її основних вимірів) та соціально відповідальної поведінки, що особливо актуально в контексті американської (вузької) моделі соціальної відповідальності, яка зводить останню до розуміння внутрішньої корпоративної етики, авторка зазначає «сучасна концепція соціальної відповідальності ґрунтується на двох основних теоріях: американській, яка зводиться переважно до розуміння вузького сенсу соціальної відповідальності (корпоративної відповідальності), та європейській, суть якої полягає в широкому розумінні відповідальності та поділі її суб'єктів на індивідуальні і колективні особи. Жоден із підходів не покликаний поляризувати ідейне наповнення соціальної відповідальності, тож обидві концепції розглядають соціальну відповідальність як взаємовідносини між особою та колективом, суспільством з погляду свідомого здійснення взаємних вимог один до одного; відносини узалежнення людини від того чи іншого чинника, що вона сприймає ретроспективно або перспективно як основу для ухвалення рішень і вчинення діянь, які безпосередньо чи опосередковано спрямовані на прийняття рішень» (Д : 254–255). Констатуючи вищесказане, цікаво почути думку дисертантки щодо залежності інтерпретації поняття соціальної відповідальності й практики її застосування від культурних (національних, релігійних) особливостей розвитку суспільства.

Наведені вище зауваження не спростовують загальної позитивної оцінки дисертаційного дослідження Г.В. Козяр. Певною мірою вони доповнюють об'єктивну характеристику практичної складності та значущості теми проведеного дослідження.

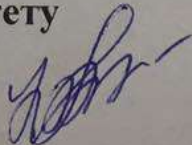
ВИСНОВОК

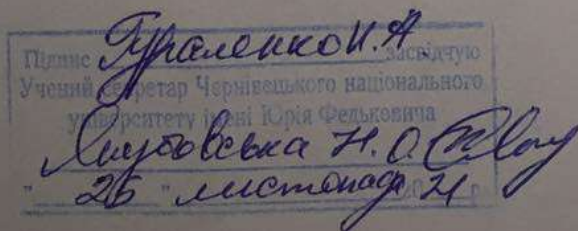
дисертація **Козяр Галини Володимирівни «Соціальна відповідальність як імператив правової держави»** є самостійною, завершеною працею, що містить нові науково обґрунтовані результати проведених здобувачкою досліджень, які розв'язують конкретне наукове завдання – в межах філософсько-правового дискурсу дослідити соціальну відповідальність як імператив правової держави .

Дисертація повною мірою відповідає вимогам Порядку підготовки здобувачів вищої освіти ступеня доктора філософії та доктора наук у вищих навчальних закладах (наукових установах), що затверджений постановою Кабінету Міністрів України від 23 березня 2016 року № 261 (зі змінами і доповненнями від 03 квітня 2019 року № 283), та вимогам, передбаченим пунктом 10 Порядку проведення експерименту з присудження ступеня доктора філософії, затвердженого постановою Кабінету Міністрів України від 06 березня 2019 року № 167, а її авторка – Козяр Галина Володимирівна – за результатами публічного захисту заслуговує на присудження наукового ступеня доктора філософії з галузі знань 08 «Право» за спеціальністю 081 «Право».

Офіційний опонент

Доктор юридичних наук, доцент,
доцент кафедри теорії права та прав людини
Чернівецького національного університету
імені Юрія Федьковича

Н.А. Гураленко

Підпис *Гураленко Н.А.*
Учений секретар Чернівецького національного
університету імені Юрія Федьковича
Сидорівська Н.О.
26 листопада 21